

HDP RAPORU

Mustafa Kaymaz

Daktilo1984 Araştırma Grubu Siyasi Parti İncelemeleri
HDP'nin Türkiyelileşme Serüveni ve Türkiye'nin Sorunlarına Yaklaşımı
Mustafa Kaymaz

© 2021, Daktilo1984.com

Genel Yayın Yönetmeni: Enes Özkan

Editör: Burak Bilgehan Özpek

Redaksiyon: Burak Durgut

Kapak Tasarımı: Ayyüce Dalkılıç

Dizgi: Selçuk Durgut

Bu çalışma, Friedrich Naumann Vakfı Türkiye Ofisi (FNF Türkiye) tarafından desteklenmektedir. Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir, Friedrich Naumann Vakfı Türkiye Ofisi (FNF Türkiye) ve daktilo1984.com'un görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Mustafa Kaymaz, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanındaki lisansını Boğaziçi Üniversitesi'nde, yüksek lisans derecesini ise İstanbul Şehir Üniversitesi'nde tamamlamıştır. 2019-2020 akademik yılından bu yana TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler doktora programında öğrenci ve öğretim asistanıdır. Al Sharq Strategic Research adlı düşünce kuruluşunda yarı zamanlı araştırma asistanlığı yapan Kaymaz çeşitli araştırma projelerinde görev almıştır. Ayrıca 2018-2019 yıllarında Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB) bünyesinde beş aylık bir Erasmus+ stajı yapıp MENARA projesinin saha çalışması raporunun hazırlanmasına yardımcı olmuştur. İlgi alanları arasında Ortadoğu bölgesindeki devlet dışı silahlı aktörler, karşılaştırmalı siyaset bilimi, nicel araştırma yöntemleri ve siyaset felsefesi bulunmaktadır. Al Sharq Strategic Research, ISPI ve Daktilo 1984'te yazıları yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

YÖNTEM	1	2018 Genel Seçim Bildirgesi	9
1. TEMEL İLKELER VE PARTİNİN KÜNYESİ	1	Pratikteki Tezahür	9
		Sonuç	10
2. MERKEZİYETÇİ SİSTEM, YEREL YÖNETİMLER VE HDP	2	6. KÜRT SORUNU VE HDP:	10
Parti Programı	2	Parti Programı	10
2018 Genel Seçim Bildirgesi	3	2018 Genel Seçim Bildirgesi	11
Pratikteki Tezahür	3	Pratikteki Tezahür	11
Sonuç	4	Sonuç	11
3. DEMOKRATİKLEŞME VE HDP	4	7. DİNİ AZINLIKLAR SORUNU VE HDP	12
Parti Programı	4	Parti Programı	12
2018 Genel Seçim Bildirgesi	5	2018 Genel Seçim Bildirgesi	12
Pratikteki Tezahür	6	Pratikteki Tezahür	12
Sonuç	6	Sonuç	13
4. EKONOMİ VE HDP:	6	8. TOPLUMSAL CİNSİYET, CİNSEL YÖNELİMLER VE HDP	13
Parti Programı	6	Parti Programı	13
2018 Genel Seçim Bildirgesi	7	2018 Genel Seçim Bildirgesi	14
Pratikteki Tezahür	7	Pratikteki Tezahür	14
Sonuç	8	Sonuç	15
5. DIŞ POLİTİKA VE HDP	8	Genel Değerlendirme	15
Parti Programı	8		

Kürt siyasal hareketinin bir devamı olarak ortaya çıkan Halkların Demokratik Partisi (HDP), bir süre sonra bu çizgiden ayrılarak tüm Türkiye'nin partisi olma girişiminde bulundu. Her ne kadar çoğu muhatabı partiyi bir Kürt partisi olarak görse ve parti seçmenleri ezici çoğunlukla Kürtlerden oluşsa da parti söylem ve eylemlerinde kendisini "ezilen halklardan" yana konumlandırmaktadır. İlk defa parti olarak yarıştığı 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri'nde yüzde 10'luk seçim barajını geçen HDP, AKP ile yürüttüğü ve bu seçimlerden sonra fiilen sona eren "Çözüm Süreci"-nin ardından iktidarın hedefinde yer almaya başladı. Bu doğrultuda neredeyse tüm belediyelerine kayyum atandı, Eş Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş dahil pek çok yöneticisi, belediye eş başkanı ve Milletvekili tutuklandı. Bu inceleme, tüm bu gelişmeler yaşanırken HDP'nin Türkiye'nin başlıca sorunlarına nasıl yaklaştığını ele alacaktır.

YÖNTEM

Bu çalışma, söylem analizi yöntemini kullanarak HDP'nin farklı konulardaki görüşlerini analitik bir yaklaşımla sunmaktadır. Çalışmada HDP'nin parti programı, 2018 Genel Seçimleri için hazırlamış olduğu seçim bildirgesi,

yetkilileri ve milletvekillerinin çeşitli açıklamaları kaynak olarak kullanılmış, bu farklı kaynaklar arasında tutarlılık olup olmadığı araştırılmıştır.

1. TEMEL İLKELER VE PARTİNİN KÜNYESİ

HDP parti programında¹ "emek, eşitlik, özgürlük, barış ve adalet" kavramlarını öne çıkarmakta, partinin hedeflerinde de güncel meseleleri bu ilkeler çerçevesinde ele almaktadır. Bu kapsamda parti programı sömürü, ayrımcılık, baskı, savaş ve şiddet ile adaletsizlik sorunlarını bu ilkelerin karşısında konumlandırmaktadır. Ayrıca parti, kadın konusunu da her zaman gündeminde tutmakta olup parti yönetimini de bu çerçevede daha eşitlikçi bir profilde düzenlemiştir. Bu doğrultuda, partinin biri kadın (Pervin Buldan) diğeri erkek (Mithat Sancar) olmak üzere iki Eşbaşkanı bulunmaktadır². HDP kurulduğu 2013'ten³ beri

1 HDP Web Sitesi, HDP Parti Programı, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti-programi/8/> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

2 HDP Web Sitesi, HDP Parti Yönetimi, <https://www.hdp.org.tr/tr/es-genel-baskanlar/15/> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

3 Hatice Kamer, 11.02.2018, "HEP'ten HDP'ye 28 yılda yaşananlar", BBC

tüm il ve ilçe örgütleri ile kazanmış olduğu belediye yönetimlerinde de bu eş başkanlık sistemini uygulamaktadır.

HDP gerek vurguları ve savunduğu ilkeler gerekse de kendisini karşısında konumlandığı aktör ve sistemler bakımından sol liberal çizgidedir. Parti programı HDP'nin "yoksulluğun ve sefaletin olmadığı, adaletin, eşitliğin ve özgürlüğün yaşam bulduğu, bütün sorunların serbestçe tartışıldığı, kimse'nin inançsal ve etnik kimliğini gizlemediği, kimseye bu tür kimliklerin zorla dayatılmadığı, tarihiyle ve bütün komşularıyla barışık, özgür ve demokratik bir ülke hedefinin güncelliğini tespit ederek; emek, etnik ve dini kimlikler, kadın, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, çevre ve doğal kaynaklar konusunda her tür ayrımcılık ve sömürüye karşı olan her birey ve örgütün, halkın kendi demokratik yönetimini kurmasını sağlamak üzere bir araya gelmesini"⁴ hedeflediğini belirtmektedir.

2. MERKEZİYETÇİ SİSTEM, YEREL YÖNETİMLER VE HDP

Parti Programı

HDP Türkiye'deki sistem sorununu cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile parlamenter sistem ikiliğinde görmemektedir. Bu anlamda HDP programı parlamenter sisteme hiçbir vurgu

yapmamaktadır. Bunun yerine ülkedeki yönetim sorununu merkeziyetçilik kaynaklı görmektedir. Programdaki "Bürokratik merkeziyetçi ve hantal yapıyı köklü biçimde değiştirmeyi, halkın yerelde karar alma ve uygulama süreçlerine en geniş katılımını sağlamayı amaçlar ve tüm farklılıkların kendini özgürce ifade edebileceği siyasi ve idari modellerin gerçekleşmesini hedefler"⁵ ifadelerinin de gösterdiği gibi parti mevcut merkeziyetçi (üniter) sisteme karşı çıkmakta, alternatif olarak yerel ve yerinden yönetimi sunmaktadır. HDP'nin bu alternatife verdiği isim demokratik özerkliliktir.

Bu doğrultuda HDP, Türkiye'deki üniter düzenin tamamen değiştirilmesi, yetkilerin çoğunluğunun en küçük idari birimlere devredilmesi, doğrudan ve katılımcı demokrasi mekanizmalarının yerleştirilmesi, yerel kamusal alanların arttırılması ve yerel yönetim bütçesinin idari bölgede yaşayan halkça belirlenip denetlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Parti programı "sağlık, eğitim, çevre, kültür, ulaştırma, bayındırlık, tarım, trafik ve güvenlik hizmetleri hakkındaki kararların alınmasında ve yürütülmesinde"⁶ esas yetkilinin yerel idare olduğunu ve valilerin de ilde yaşayan vatandaşların oylarıyla seçilmesini savunmaktadır.

Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43019313>, (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

4 HDP Parti Programı

5 a.g.e.

6 a.g.e.

2018 Genel Seçim Bildirgesi

HDP'nin 2018 Genel Seçimleri için hazırladığı bildirge⁷ ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin getirildiği 2017 referandumunu gayri meşru⁸ olarak tanımlayıp bu sisteme karşı çıkmaktadır. Ancak programda olduğu gibi bu bildirgede de HDP, yeni sistemin yerine eski parlamenter sisteme dönüşü değil yerel demokrasi modelini savunmaktadır.⁹ Zira, HDP'ye göre eski sistem de vesayetçi ve otoriter olup farklılıkları yok sayıp tek tip bir vatandaşlık esasına dayanmaktadır. Burada dikkat çeken husus, parti programındaki “demokratik özerklik” ifadesine yer verilmemiş olmasıdır.

Bu bildirgede parti, güçlendirilmiş yerel yönetim modelinin üniter devlet yapısına aykırı olmadığını; aksine, onu daha da güçlendireceğini savunmaktadır. Bildirgeye göre “Demokratik anayasa ile güvence altına alınmış yerel demokrasiye dayalı Demokratik Cumhuriyet, tekçiliğin değil çoğulculuğun, otoriterliğin değil demokrasinin, ayrışmanın değil bir arada yaşamanın çatısı olacaktır.”¹⁰ Bildirge yeni yönetim sistemini “tek adam rejimi” ve “Erdoğan rejimi” olarak addetmektedir.¹¹

7 HDP Web Sitesi, HDP 2018 Seçim Bildirgesi, <https://drive.google.com/file/d/1E8L6KtBHbuc-tB4TxNM-3YURSWdZ34Zj7/view> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

8 a.g.e., s. 3

9 a.g.e., s. 7

10 a.g.e., s. 9

11 a.g.e., s. 5

Pratikteki Tezahür

Parti programı ve 2018 Genel Seçim Bildirgesi'nde altı çizilen yerel yönetimlerin güçlendirilmesi anlayışı parti yetkilileri tarafından da sık sık dile getirilmektedir. Dönemin HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş partinin 17 Mart 2015 tarihli grup toplantısında açılış konuşmasının dışında sadece şu cümleyi kurmuştur: “Sayın Recep Tayyip Erdoğan, HDP var oldukça HDP'liler bu topraklarda nefes aldığı müddetçe sen başkan olamayacaksın. Sayın Recep Tayyip Erdoğan, seni başkan yaptırmayacağız. Seni başkan yaptırmayacağız. Seni başkan yaptırmayacağız.”¹² Yine Demirtaş 17 Ağustos 2020'de T24¹³ sitesinde yayınlanan yazısında “güçlendirilmiş parlamenter sistem” tartışmalarına katılarak kendi anlayışını dile getirmiş ve bu yazı HDP¹⁴ resmî web sitesinde de yayınlanmıştır. Bu yazıda Demirtaş, güçlendirilmiş parlamenter sistemin siyasi partilerin

12 Cumhuriyet Gazetesi, 17.03.2015, “Seni başkan yaptırmayacağız” <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/seni-baskan-yaptirmayacagiz-231943> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

13 Selahattin Demirtaş, 17.08.2020, “Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem nedir?”, <https://t24.com.tr/yazarlar/selahattin-demirtas/guclendirilmis-parlamenter-sistem-nedir,27709> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

14 HDP Web Sitesi, 17.08.2020, <https://www.hdp.org.tr/tr/guclendirilmis-parlamenter-sistem-nedir/14540/> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

demokratikleştirilmesi, seçim barajının kaldırılması, medyanın bağımsız ve özgür olması, sivil toplumun karar alma süreçlerine dahil edilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, hükümetin meclis içinden seçilip meclis denetiminde olması, yargı bağımsızlığının temin edilmesi, kamu harcamalarının ve bütçesinin doğrudan halk denetimine girmesi ve bürokraside liyakatin esas alınması ilkelerini içermesi gerektiğini savunmaktadır.

HDP milletvekili ve eski eş genel başkanı Sezai Temelli Şırnak, Cizre’de yaptığı bir konuşmada, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hukuktan, demokrasiden kaçan otoriter bir rejimdir. Ellerinden gelse diktatörlüğü ilan edecekler. Hukuka dair ne varsa yok saymalarının temel nedeni aslında fitratlarındandır. Bunların yegâne amacı ülkeyi tek adam eliyle tekleştirmek, tekçiliğe tutsak etmektir. Bu ülkenin geleceği demokrasidedir. Vesayeti ortadan kaldıran çoğulcu, laik, demokratik bir cumhuriyet için yerel demokrasi ile güçlendirilmiş bir parlamenter sistemi bir an önce hayata geçirmeliyiz.”¹⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Sonuç

HDP’nin parti programı, seçim bildirgesi ve yöneticilerinin beyanlarına ba-

¹⁵ Mahmut Bozarlan, 02.02.2020, “Temelli: ‘Bir Ülkenin Çöküşüne Tanıklık Ediyoruz’” <https://www.amerikanin-sesi.com/a/temelli-bir-ulkenin-cokusune-tan%C4%B1kl%C4%B1k-ediyoruz/5270444.html> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

kıldığında partinin “cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine” karşı olduğu ancak, çözümün eski parlamenter model yerine yerel yönetimlerin güçlendirilmesini esas alan yeni bir “güçlendirilmiş parlamenter sistem” savunduğu görülmektedir. Programda sözü geçen “demokratik özerklik” ifadesinin 2018 seçim bildirgesinde yer almaması ve yapılan üniter devlete aykırı olmama vurgusu, partinin “bölücülük” suçlamalarına karşı bir söylemsel değişikliği olarak görülebilir. Zira, “demokratik özerklik” ile “güçlendirilmiş yerel yönetim” modeli içerik olarak pek farklılık göstermemektedir.

3. DEMOKRATİKLEŞME VE HDP

Parti Programı

HDP’nin adındaki “demokratik” kelimesi partinin programında da en sık kullanılan ifadelerden biridir. “Demokrasinin kazanılması için mücadele” başlığında partinin demokrasi anlayışı anlatılmaktadır. Burada HDP demokrasiyi “ezilen” ve “sömürülen”lerin katılımını arttırmak vurgusuyla yerelde tanımlamaktadır. Bu anlamda HDP, merkezi yönetimin yerel yönetim karşısındaki orantısız gücüne, askeri-sivil bürokratik vesayete ve piyasayı temel alan yönetim anlayışına karşı çıkmaktadır. Katılımcı ve olabildiğince doğrudan demokrasiyi yerleştirmek adına yerel yönetimlerin güçlendirilmesini savunan parti, demokrasiyi meclisle sınırlı görme-

diklerini belirtmektedir. Ayrıca parti, bireysel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi için merkezi yönetimin yetkilerinin sınırlandırılmasını, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra kabul edilen Anayasa'nın tüm kurum ve uygulamalarıyla kaldırılmasını ve seçim barajının kaldırılarak partilerin temsiliyetinin arttırılmasını savunmaktadır.¹⁶

Güvenlik güçlerinin kanun önünde ayrıcalıklı olmaması ve özel yetkili mahkemelerin kaldırılması gerektiğini savunan HDP, yeni bir anayasa talebinde bulunmaktadır. Programa göre bu, "cinsiyetçi olmayan, ulusu ve yurttaşlığı etnik kimliklerden arındıran, tekçi olmayan; emeğin hakkını koruyan, kamunun çıkarını gözetken, toplumsal ihtiyaçları temel alan, tüm kimlik, dil, kültür ve inançların varlığını kabul ederek güvence altına alan; ekolojik, çoğulcu, eşitlikçi, özgürlükçü, sosyal ve demokratik bir anayasa"¹⁷ olmalıdır. HDP'ye göre bu anayasa ülkenin demokratikleşmesi için elzem olup halkla birlikte hazırlanmalıdır.

2018 Genel Seçim Bildirgesi

HDP'nin 2018 Genel Seçim Bildirgesi de programda yapılan vurguları yansıtmakta ve Türkiye'nin demokratikleşmesi için benzer şartlar öne sürmektedir. Türkiye demokrasisinin bir krizde olduğunu iddia eden bildirme, ülke halklarına "emekçilere ve

ezilenlere, bütün barış, demokrasi ve özgürlük güçlerine büyük bir inançla diyoruz ki: Hep birlikte mücadeleyi büyütelim. Halkların demokratik alternatifini oluşturalım. Bu gidişatı değiştirelim."¹⁸ çağrısında bulunmaktadır. Bildirge de program gibi temel hak ve özgürlüklerin yanı sıra sosyal haklar, kültürel haklar, anadilini kullanma hakkı ve vicdani ret hakkının teminat altına alınacağı bir "demokratik anayasa" ihtiyacı vurgulamaktadır.¹⁹

Bildirge yine yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin katılımcı demokrasi için şart olduğunu belirtmektedir. Bu konuda önce başlıkta incelenen "yerel ve yerinden" yönetim modelini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Ayrıca yargının bağımsızlığı, seçim sisteminin değiştirilip yüzde 10'luk barajın kaldırılması, kadınların eşit temsiliyeti, etnik, dini ve diğer azınlık kimliklerinin özgürce yaşanıp temsil edilebilmesi gibi ilkeleri de öne çıkarmaktadır. Mültecilerin de eşit ve özgürce yaşam hakkı olduğunu belirten bildirge, mevcut "misafir" konumu yerine eşit yurttaşlık statüsünde muamele görmelerinin önünü açmayı vaat etmektedir.²⁰

¹⁶ HDP Parti Programı

¹⁷ a.g.e.

¹⁸ HDP Web Sitesi, HDP 2018 Seçim Bildirgesi, <https://drive.google.com/file/d/1E8L6KtBHbuc-tB4TxNM3YUR-SWdZ34Zj7/view>, s. 5 (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

¹⁹ a.g.e., s. 7

²⁰ a.g.e., s. 20-21

Pratikteki Tezahür

HDP Grup Başkanvekili Saruhan Oluç, Gazete Duvar'a verdiği bir röportajda²¹, "cumhurbaşkanlık hükümet sisteminin" vaatlerini yerine getirmediğini belirterek meclisin etkinliğinin daha da azaldığını, tüm kararların ve hatta yasa tekliflerinin de Cumhurbaşkanlığı'na bağlandığını söyledi. Oluç, yargının da bağımsızlığını tamamen yitirdiğini savunarak "Her türlü demokratikleşme adımını tartışmaya açtık." dedi. Yeni bir anayasa için müzakerelere hazır olduklarını ifade eden Oluç, mevcut sistemin kökten değişmesi gerektiğini söylemiştir.

HDP Kocaeli Milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu ise Meclis'te insan hakkı ihlallerini en fazla dile getiren ve bu konuda aktivizm yapan milletvekillerinden biridir. Tutuklulara yapılan işkence ve kötü muameleden KHK ile ihraç edilen kamu görevlilerinin ve ailelerinin yaşadığı sorunlara kadar pek çok konuyu gündeme taşıyıp hem Meclis'te hem de sosyal medyada paylaşmaktadır.²³

²¹ Nergis Demirkaya, 25.06.2019, "HDP'li Oluç'tan Erdoğan'a demokrasi kursu tavsiyesi", Gazete Duvar, <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/06/25/hdpli-oluctan-erdogana-demokrasi-kursu-tavsiyesi> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

²² Nergis Demirkaya

²³ Faaliyetleri için bkz. <https://www.omerfarukgergerlioglu.com/> (Erişim Tarihi: 14.12.2020)

Sonuç

HDP'nin parti programı, seçim bildirgesi ve yetkililerinin söylem ve eylemlerine bakıldığında demokratikleşme bağlamında benzer konuların öne çıkarıldığı görülebilir. Ancak, HDP her ne kadar demokratikleşme ve insan hakları gündemini vurgulasa da partiye yönelik temel eleştirilerden biri PKK ile arasına mesafe koymaması, örgütün sivillere yönelik saldırılarını net bir dille ve isim vererek kınamaktan kaçınmasıdır. Bunun haricinde, partinin gerek azınlık kimlikleri gerekse katılımcı demokrasi konularındaki ısrarında tutarlı olduğu söylenebilir. Parti ilkeleri öne çıkarsa da pratiğe dönük net projeler sunmak yerine ayrıntıları müzakereye bırakma eğiliminde görünmektedir.

4. EKONOMİ VE HDP

Parti Programı

HDP programı partiyi "emeğin" yanında konumlandırıp işçi haklarının geliştirilip garanti altına alınacağını ve sermaye değil emek merkezli bir ekonomi politikası güdüleceğini vaat etmektedir. Bu bağlamda somut ekonomi politikası önerileri de programda yer bulmaktadır. Bunlardan bazıları "günlük ve haftalık çalışma sürelerinin azaltılıp, ücretler düşürülmeksizin haftalık çalışma süresinin 35 saat olarak belirlenmesi;" "işin, üretim süreçlerinin ve işliklerin işçi sağlığını önceleyerek düzenlenmesi;"

“asgari ücretin dört kişilik bir ailenin tüm ihtiyaçları gözetilerek yoksulluk sınırının üzerinde ve vergiden muaf tutularak belirlenmesi” ve “emekli maaşlarının yoksulluk sınırının üzerinde olmasıdır”²⁴

Bunların yanında program; parti- nin kapitalizmin, taşeronluk sistemi- nin, işçi haklarının gasp edilmesinin ve kamu mallarının özelleştirilme- sinin karşısında olduğunu ve iş yasa- rının işçilerin lehine düzenleneceğini belirtmektedir. Program çeşitli sosyal hakların iyileştirileceğini vurgularken kadınlara, azınlıklara ve LGBTİ birey- lere uygulanan ekonomik ayrımcılıkların da kaldırılacağı vaadinde bulun- maktadır. Ayrıca partinin görece kısa olan programında (yaklaşık 12 sayfa) özetle değinilen bu konular partinin 2018’de yayınladığı Hakça Dağıtım Programı²⁵ başlıklı metinde ayrıntı- lı olarak işlenmektedir. Belge; parti- nin yeniden dağıtım programı, sosyal hakların iyileştirilmesi ve borçsuz ya- şamın garanti edilmesi bağlamında somut önerilerde bulunup bunların kaba bir maliyet hesabını yapmaktadı. Bunlar arasında asgari ücretin 3.000 TL olacağı, işsizlere aylık 1.000 TL ödenek sağlanacağı, emeklilik ma- aşlarının arttırılıp güvencesiz yaşlı-

lara ödenen ödeneğin ise 1.000 TL’ye çıkarılacağı yer almaktadır.²⁶

2018 Genel Seçim Bildirgesi

Bildirge Türkiye’de bir ekonomik krizin olduğunu, asgari ücretliler açlık sınırı- na düşerken küçük bir zümrenin zen- ginleştiğini belirtmektedir. Bunun kar- şısına ise partinin “Barışçı ve Katılımcı Güven Ekonomisi” adını verdiği hedefi koymaktadır. Gelir dağılımında adale- tin sağlanacağını²⁷ belirtip ekonominin ekolojiyi de dikkate alarak yürütülece- ğini vaat eden bildirge, sosyal haklar ve yeniden dağıtım maliyetlerinin ka- mudaki “israfın” sonlanmasıyla karşı- lanabileceğini savunmaktadır. Kadın- lar, asgari ücretliler, yoksullar, doğa, KOBİ’ler ve çiftçilerin sorunlarıyla ilgi- li somut önerilerde bulunurken, bunla- rın sağlanması için yukarıda değinilen “Hakça Dağıtım” planının uygulanaca- ğı sözünü vermektedir. Bildirge ayrıca barınma sorununun çözümleneceğini, üretim ve tüketim kooperatiflerinin kurulup mevcutların destekleneceğini, su, elektrik ve doğalgazın belli bir se- viyeye kadar ücretsiz sunulup bunlar- dan alınan vergilerin kesileceğini vaat etmektedir.

Pratikteki Tezahür

HDP Eş Genel Başkanı Pervin Buldan Meclis’teki 2021 bütçe görüşmelerini

24 HDP Parti Programı

25 HDP, 2018, Hakça Dağıtım Programı, https://www.hdp.org.tr/Images/User-Files/Documents/Editor/24_HDP_Hakca_Dagitim_Programi.pdf (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

26 Rakamlar 2018 değerleri olarak okunmalıdır: a.g.e., s. 4

27 HDP Seçim Bildirgesi,

eleştirirken bütçenin seçim kaygısını yansıttığını, geçim derdinde olan vatandaşları görmezden geldiğini söyledi. Buldan ayrıca “Demokrasi çöktüğü için bugün ekonomi de çökmüştür. 18 yıllık iktidar karneniz açtığınız değil sattığınız fabrikalarla doludur. Şöyle Kızılay’a inin bir bakın gözlerinde umut olan tek insana rastlayamazsınız. İnsanların hayallerini elinden aldığınız. Milyonlarca insanı açlık sınırının altında bir asgari ücrete mahkûm ettiniz”²⁸ sözleriyle demokratik gerilemeyle ekonomik kriz arasında bir bağ kurarken özelleştirmeleri de eleştirmektedir. Partinin diğer Eş Genel Başkanı Mithat Sancar ise Gazete Duvar’dan Nergis Demirkaya’ya verdiği röportajda AKP’nin son “reform” hamlesinin cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki krizin neden olduğu ekonomik krizi çözmeye yetmeyeceğini, sistem kökten değişmedikçe de atılan adımların günü kurtarmayla kısıtlı kalacağını belirtti.²⁹

28 Cumhuriyet Gazetesi, 07.12.2020, “Pervin Buldan’dan AKP’ye: ‘Katar-Satar ittifaki” <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/pervin-buldandan-akp-ye-katar-satar-ittifaki-1796903> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

29 Nergis Demirkaya, 28.11.2020, “HDP Eş Genel Başkanı Mithat Sancar: Arınç hayırlı bir iş yaptı, iktidar reform testinden çaktı”, Gazete Duvar, <https://www.gazeteduvar.com.tr/hdp-es-genel-baskani-mithat-sancar-arinc-hayirli-bir-is-yapti-iktidar-reform-testinden-cakti-haber-1505782> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

Sonuç

Görüldüğü üzere HDP parti programı, 2018 genel seçim bildirgesi ve yetkililerinin demeçleri aracılığıyla ekonomide benzer sorunlara işaret edip benzer çözüm önerisi sunmaktadır. Sosyal devleti geliştirmeye yönelik politikalarının maliyetinin de mevcut sistemde israf olarak gördüğü harcamalara son verilerek karşılanabileceğini iddia etmektedir. HDP’nin ekonomi anlayışı piyasaya karşı şüpheli, sosyal demokrasi çizgisinde görülebilir. Parti kendisini siyasi alanda olduğu gibi ekonomik alanda da mevcut “sisteme” karşı güçsüzden, ezilenden ve dışlanan kesimlerden yana konumlandırmaktadır. Ayrıca partinin sitesinde belirli aralıklarla yayımlanan ekonomi³⁰ ve tarım³¹ bültenleri de bulunmaktadır.

5. DIŞ POLİTİKA VE HDP

Parti Programı

Parti programında dış politika “Emperyalizme, savaflara, sömürüye ve hegemonyacılığa karşı mücadele”³² başlığı altında anlatılmaktadır. Parti, dış politikada bu çizgiye uygun görüşler

30 HDP Web Sitesi, Ekonomi Bülteni, <https://www.hdp.org.tr/tr/ekonomi-bulteni/12355/#> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

31 HDP Web Sitesi, Tarım Bülteni, <https://www.hdp.org.tr/tr/tarim-bulteni/13973/> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

32 HDP Parti Programı

benimsemektedir. “Partimiz, hegemonyacılığa, sömürgeciliğe, işgallere, askeri müdahale ve darbelere karşı çıkar, emperyalist saldırılara karşı direnen halkların demokrasi, özgürlük ve sosyal kurtuluş mücadelelerinin yanında yer alır; ulusal kurtuluş hareketlerini, ‘ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı’ ilkesinden hareketle destekler.”³³ Bu doğrultuda parti programı Kıbrıs ve Filistin sorunlarını da “ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı” çerçevesinde değerlendirerek, yabancı güçlerin bu topraklardan çekilmesi ve buraların yönetiminin yerli halka devredilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Program Kıbrıs’ta adem-i merkeziyetçiliği esas alan tek devletli çözüm, Filistin’de ise Filistin halklarının kendilerine ait topraklar üzerinde bağımsız bir devlet kurmasını, dolayısıyla iki devletli bir sistemi savunmaktadır. Program sadece Türkiye’nin değil küresel güçlerin de yaptığı dış askeri müdahaleleri emperyalizm olarak görüp reddetmektedir.

2018 Genel Seçim Bildirgesi

Bildirge de aynı ilkelerle benzer görüşleri daha ayrıntılı olarak sunmaktadır. Türkiye’nin komşularıyla ve dünyayla barış içinde yaşamayı hedeflemesi gerektiğini belirten bildirge, yine dış müdahaleleri reddetmektedir. Bildirge ayrıca Türkiye’nin Ortadoğu’da izlediği politikayı “Kürt düşmanı” olarak niteleyip buna son verme vaadinde bulunmaktadır. Suriye’de de

³³ a.g.e.

ademi merkeziyetçi bir çözüm öneren bildirge, İsrail’in Filistin topraklarındaki varlığını “işgal” olarak adlandırıp reddetmekte ve Ermenistan üzerindeki Türkiye ambargosunu da kaldırma sözü vermektedir. AB üyeliği konusunda ise bildirge, AB’nin “insan haklarına riayet, yerel demokrasi, güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü gibi ön plana çıkardığı ilkeleri savunmaya devam”³⁴ edeceklerini belirtmekte fakat, başta Yunanistan olmak üzere AB ülkelerinin göçmenlere yönelik güvenlikçi politikalarına ve yükselen ırkçılık, anti-semitizm ve İslamofobi dalgalarına karşı çıkmaktadır.

Pratikteki Tezahür

HDP Eş Genel Başkanları Buldan ve Sancar, Joe Biden ve Kamala Harris’in seçilmesi münasebetiyle onları kutlayan ve dış politikada barışçıl ve ilkel bir yol izlenmesi gereğini vurgulayan bir mesaj göndermiştir. Mesajda “Amerika politikalarının demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, sosyoekonomik adalet, cinsiyet eşitliği, iklim değişikliğine ekolojik yaklaşım ile etik ve barışçıl bir dış politika gibi gündemlere öncelik verip desteklemesini umut ediyoruz”³⁵ denmiştir. HDP Parti Sözcüsü Ebru Günay ise yaptığı bir ba-

³⁴ HDP 2018 Seçim Bildirgesi, s. 65

³⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 08.11.2020, “HDP’den Biden ve Harris’e kutlama”, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/hdpden-biden-ve-harris-kutlama-1789434> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

sın toplantısında AKP'nin dış politikasını eleştirerek diplomatik sorunların askeri sorunlara dönüştürüldüğünü söylemiştir. Günay'a göre "Türkiye son birkaç aydır dış politikasını ağırlıklı olarak askeri hamleler üzerinden yürütüyor. Savaş gemileri bir yerlerden başka yerlere gönderiliyor, NAVTEX ilanları yapıyor. Gövde gösterisi olsun diye milyonlarca liralık maliyetleri olan askeri tatbikatlar gerçekleştiriliyor. Suriye'de ve özellikle İdlip'te yeni bir savaş kapıdayken Ege ve Akdeniz hattında yeni bir cephe açmaya çalışılıyor. Kısacası, Erdoğan'ın ve kabinesinin attığı her adım, bu ülkeye ağır bir fatura olarak dönüyor."³⁶

Sonuç

HDP'nin programı, bildirgesi ve yetkililerinin açıklamaları gösteriyor ki parti kendisini dış politikada anti-emperyalist bir çizgide konumlandırmaktadır. Parti AKP'nin dış politikadaki güvenlikçi yaklaşımını reddederken, etnik veya dini sorunlar yaşayan bölgelerde de Türkiye için önerdiği gibi yerellik vurgusu yapmaktadır. HDP'ye göre Türkiye ve başka güçler diğer ülkelerin iç işlerine müdahil olmamalı, ilişkilerinde diplomasi ve etiği esas almalıdır.

³⁶ HDP Web Sitesi, 18.09.2020, "Günay: HDP olarak en geniş anti-faşist bloku oluşturma mücadelesini başlatıyoruz", <https://www.hdp.org.tr/tr/gunay-hdp-olarak-en-genis-anti-fasist-bloku-olusturma-mucadelesini-baslatiyoruz/14604/> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

Suriye ve Kıbrıs'ta ademi merkezietçi tek devletli çözümler sunan HDP, Filistin halkının bağımsız bir devletinin olması gerektiğini savunmaktadır.

6. KÜRT SORUNU VE HDP

Parti Programı

Kürt Sorunu'nun HDP'nin acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğü meselelerin başında gelmektedir. Programda bu konu "Kürt Sorunu'nda barış, eşitlik ve demokratik çözüm için mücadele"³⁷ başlığı altında değerlendirilmektedir. Sorunun çözümünde demokratik özerkliği öne süren program, "Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkını savunan ve bunu ilkesel yaklaşım çerçevesinde değerlendiren partimiz, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Kürt halkının varlık ve haklarının mutlak inkarıyla çözümsüzlüğe mahkûm edilen Kürt Sorunu'nun; barışçı, demokratik, eşit haklara ve gönüllü birliğe dayalı çözümünü savunur ve bunun için mücadele eder."³⁸ ifadelerine yer vermektedir. Güvenlikçi yaklaşımı reddeden program, müzakere ve diyalogun esas alınarak "anadilinde eğitimin ve anadil hakkının kamusal alan da dahil her alanda uygulanması; yerinden ve yerelden yönetime dayalı bir demokratik özerklik işleyişin gerçekleştirilmesi"³⁹ vurgusu yapmaktadır.

³⁷ HDP Parti Programı

³⁸ a.g.e.

³⁹ a.g.e.

2018 Genel Seçim Bildirgesi

Seçim bildirgesi Kürt Sorunu'nu Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin tamamlanması için çözülmesi gereken başlıca konu olarak sunmaktadır. Bu denkleme göre Kürt Sorunu çözülürse, demokrasi sorunu da çözülmüş olacaktır. Güvenlikçi yaklaşımı reddeden bildirge, özgürlük, çoğulculuk ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, eşit yurttaşlık ilkesinin benimsenmesi, anadilinin kamusal alanda ve eğitimde kullanımı, kültürel hakların tanınması gerektiğini savunmaktadır.⁴⁰ Ayrıca HDP'nin bu hakları sadece Kürtler için değil Lazlar, Süryaniler, Ermeniler, Rumlar, Araplar ve Çerkezler için de talep ettiğini belirtmekte fayda var.

Pratikteki Tezahür

HDP Eş Genel Başkanı Sancar, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Kürt Sorunu yoktur" sözlerine sert tepki verirken "Kürdün dilini inkâr ediyorlar, Kürde yönelen bütün suçları hukuksuzlukla koruma altına alıyorlar, tarihi varlıklarını, kültürünü kayyım yönetimi ile talan ediyorlar... Kayyım politikalarıyla iradesini yok sayıyorlar Kürt halkının. Bundan daha büyük bir inkâr, bundan daha büyük zulüm olur mu? İşte Kürt Sorunu budur"⁴¹ ifadelerini kullandı.

⁴⁰ HDP 2018 Seçim Bildirgesi, s. 9

⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, 01.12.2020, "HDP'li Sancar'dan Erdoğan'a "Kürt Sorunu" tepkisi", <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/hdpli-sancardan-erdogana-kurt-sorunu-tepkisi-1795289>

Yine yakın zamanda HDP Diyarbakır Milletvekili İmam Taşçier, Kürtçe'nin eğitim dili olarak tanınması için Meclis'e kanun teklifi sundu.⁴² Taşçier, Fransa ve İtalya gibi üniter devletlerin de anadilde eğitim hakkını tanıdığını vurgulayıp bu hakkın demokratikleşmenin olmazsa olmazlarından olduğunu belirtti. Sunduğu kanun teklifi sadece Kürtçe'yi değil, vatandaşların konuştuğu Türkçe dışındaki tüm dilleri kapsamakta ve gerekçe olarak temel insan haklarının yanında eğitimde fırsat eşitliği ve farklı dillerin korunması ilkelerini göstermektedir.

Sonuç

HDP kuruluşundan bu yana Kürt siyasal hareketi içinde bir "Türkiyelileşme" girişimi olarak kendini göstermeye çalışsa da muhataplarının gözündeki daha çok Kürt Sorunu'yla ilişkilendirilmektedir. Ancak, gerek parti programı ve seçim bildirgesi gerekse de parti yetkililerinin demeçleri içinde Kürt Sorunu Türkiye'nin diğer sorunları kadar yer kaplamaktadır. Söylemsel bazda kendisini Kürt partisi değil tüm Türkiye'nin partisi olarak sunan HDP'nin bunu hem program ve bildirelerinin kompozisyonu hem de gündeme getirdiği konuların çeşitliliği

(Erişim Tarihi: 15.12.2020)

⁴² Bianet, 15.09.2020, "HDP'den Kürtçe eğitim dili olsun önerisi", <https://m.bianet.org/bianet/yasam/230937-hdp-den-kurtce-egitim-dili-olsun-onerisi> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

bakımından tutarlı bir şekilde sunduğu görülmektedir. HDP programında ortaya koyduğu “demokratik özerklik” ve bildirgesindeki adıyla “güçlendirilmiş yerel yönetim” modeliyle sadece Kürt Sorunu’nu değil, diğer azınlık sorunları ile ekonomik ve siyasi krizlerin de çözülebileceğini savlamaktadır.

7. DİNİ AZINLIKLAR SORUNU VE HDP

Parti Programı

HDP’nin çözmeyi vaat ettiği sorunlardan biri de başta Aleviler olmak üzere Türkiye’de yaşayan dini azınlıkların yaşadığı sorunlardır. Bu bağlamda HDP sadece Alevileri değil “Hıristiyanlar, Museviler, Ezidiler gibi ezilen ve dışlanan tüm inanç ve kültür grupları”⁴³ dediği kesimlerin eşit yurttaşlık, dini ve kültürel kimliklerini koruma ve yaşatma hakkını gündemine almaktadır. Bu bağlamda cemevlerine ibadethane statüsü tanınması gerektiğini savunan program, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kaldırılarak Sünni vatandaşların da devlet kontrolünden bağımsız olarak inançlarını yaşaması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu doğrultuda HDP’nin savunduğu laiklik anlayışı, dinin devlet işlerine karışmamasının yanında devletin de herhangi bir dini inancı öncelemeyip tüm inançlara eşit mesafede durmasını içermektedir.

43 HDP Parti Programı

2018 Genel Seçim Bildirgesi

Bildirge dini azınlıkların sorunlarını “Halklara Eşitlik, İnançlara Özgürlük”⁴⁴ başlığı altında ele almaktadır. AKP iktidarının farklı dini inançları dışlama ve bastırma yoluna gittiğini söyleyerek HDP’nin “özgürlükçü laiklik anlayışını” benimseyerek tüm yurttaşların eşit vatandaşlık ilkesiyle dini inançlarını yaşama hakkını tanıdığını belirtmektedir. Yine programdaki gibi cemevlerini ibadethane statüsüne kavuşturacakları sözünü veren bildirge, devlet tarafından el konmuş vakıf mallarının da sahiplerine iade edileceğini vaat etmektedir. Bildirge, daha önce yaşanan acılarla yüzleşilmesi gerektiğini ifade ederek “Yaşanan soykırımlar, tehcir, katliamlar, infazlar, kayıplar ve benzeri uygulamaların araştırılması ve hakikatlerin ortaya çıkarılması amacıyla ‘Hakikat Komisyonları’ kuracağız.”⁴⁵ vaatlerine yer vermektedir.

Pratikteki Tezahür

Alevi inancına mensup HDP İzmir Milletvekili Müslüm Doğan, TBMM’de yaptığı bir basın toplantısında Alevi sorunu ve çözüm önerileri üzerine hazırladığı raporu sundu⁴⁶. “Alevi

44 HDP 2018 Seçim Bildirgesi, s. 17

45 a.g.e., s. 19

46 HDP Web Sitesi, 02.11.2017, “Alevi Toplumunun Sorunları ve Çözüm Önerileri Raporu”, <https://www.hdp.org.tr/tr/alevi-toplumunun-sorunlari-ve-cozum-onerileri-raporu/11118/> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

Toplumunun İnanç Ve Öğretilerinden Dolayı Karşılaştıkları Sorunlar, Eşit Yurttaşlık Talepleri Ve Çözüm Önerileri”⁴⁷ başlıklı rapor Alevi vatandaşların karşılaştığı sorunları: Sünni inancını esas alan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, sadece Sünni inancına hizmet veren Diyanet İşleri Başkanlığı, Cemevlerinin ibadethane statüsünden mahrum bırakılması, Kur’an kursları, İmam-Hatip liseleeri ve İlahiyat fakülteleri ve kamusal alanda Alevilere uygulanan ayrımcılıklar olarak sıralamaktadır. Rapora göre Türkiye Cumhuriyeti belli bir inanç biçimini kendi tekeline alıp bunun dışında kalan diğer inançlara karşı ayrımcılık yapmaktadır. Bu nedenle rapor, eşit yurttaşlık ilkesi uyarınca din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması, Diyanet’in yetkilerinin kaldırılması, cemevlerinin ibadethane sayılması ve Alevilere yönelik ayrımcılıkların her alanda önlenmesi gerektiğini savunmaktadır. HDP’nin Hristiyan-Ermeni olan Milletvekili Garo Paylan da Ayasofya’nın ibadete açılmasıyla ilgili olarak, ibadete açılmasını ve Hristiyanlara da bir alan tahsis edilmesi gerektiğini söyledi.⁴⁸

⁴⁷ Müslüm Doğan, 2017, “Alevi Toplumunun İnanç Ve Öğretilerinden Dolayı Karşılaştıkları Sorunlar, Eşit Yurttaşlık Talepleri Ve Çözüm Önerileri”, https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/Alevi_%20Toplumunun_%20Sorunlar%C4%B1_%20Raporu.docx (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

⁴⁸ Ermenistan Kamu Radyosu,

Sonuç

HDP’nin program, bildirme ve açıklamalarından anlaşılacağı üzere HDP etnik azınlıkların yanında dini azınlıkların da sorunlarını ele almakta, bunların “eşit yurttaşlık ilkesi” çerçevesinde çözümlenmesini talep etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nu ise sadece diğer inançları dışladığı için değil Sünni inancını tekelci bir yaklaşımla yorumladığı için de eleştirmekte ve kaldırılmasını istemektedir. Bu açıdan da HDP’nin dışlanan kültürel kimliklere tutarlı bir şekilde sahip çıktığı, haklarını savunduğu ve yaşadıkları sorunları gündeme getirdiği söylenebilir. HDP’nin benimsediği çizginin kültürel farklılıkların zenginlik olarak görülüp korunması ve yaşatılmasının önünün açılması olduğunu görmekteyiz.

8. TOPLUMSAL CİNSİYET, CİNSEL YÖNELİMLER VE HDP

Parti Programı

Program kadın konusuna “Kadınlara eşitlik ve özgürlük mücadelesi” başlığı altında yer vermenin yanı sıra emek, ekonomi ve demokratik özerklik bağlamlarında da değinmektedir.

15.06.2020, “Garo Paylan: Ayasofya ibadete açılın, Hristiyanlara da bir alan tahsis edilsin”, <https://tr.armradio.am/2020/06/15/garo-paylan-ayasofya-ibadete-acilsin-hristiyanlara-da-bir-alan-tahsis-edilsin/> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

Kadınları da “ezilen kimlikler” arasında gören program “Erkek egemen sistemin (patriyarkanın), toplumun her alanında kök salmış sistematik bir egemenlik biçimi olduğunu kabul eden partimiz, erkek egemenliğin, diğer tüm egemenlik ve sömürü biçimlerinin (sınıfsal, ulusal, inançsal) karşısında özgül bir ezme ve sömürü biçimi olduğundan hareketle, kadınların toplumsal açıdan maruz kaldığı her türlü ezilme ve sömürülme ilişkisinde kadınlardan yana tutum alır”⁴⁹ demektedir. Bu anlamda program, partinin her alanda cinsiyet eşitliğini savunduğunu söylemektedir.

LGBTİ bireylere de gerek eğitim gerekse emek bölümlerinde değişen program, ayrıca “LGBT Bireyler”⁵⁰ başlığını da içermektedir. Program, eşitlik ilkesini bu konuya da yansıtmakta ve heteroseksizmi bir tür ırkçılık olarak tanımlamaktadır. Ayrıca homofobi ve transfobi temelli ayrımcılıklara son verilmesi gerektiğini de ifade etmektedir.

2018 Genel Seçim Bildirgesi

Bildirge her alanda kadınların eşit temsiliyeti için vaatlerde bulunmaktadır. Örneğin, KOBİ'lere destek verilirken desteklenen girişimcilerin en az yarısının kadın olacağı sözünü vermektedir. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Özgürlüğü” başlığı al-

tında ise erkek egemen sistem, kadın cinayetleri, taciz, tecavüz ve kadınlara yönelik ayrımcılıklara karşı çıkılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına bildirge, Cumhurbaşkanlığı dahil tüm başkanlık konumlarının eş başkanlık sistemine göre düzenleneceğini vaat etmektedir. Ayrıca kadının kendi bedeni ve yaşam tarzı üzerinde son söz sahibi olması gerektiğini söyleyen bildirge, kadınların çalışma hayatına katılımını destekleyici kreşlerin yaygınlaştırılması, hukukta kadınları hedef alan suçlarda ceza indirimini kaldırılması, kadınların çalışma koşullarının eşit ücretli ve güvenceli hale getirilmesi gibi vaatlerde bulunmaktadır. LGBTİ+ bireyler için de eşit eğitim ve çalışma haklarını vurgulayan bildirge, nefret cinayetleri ve ayrımcılıklara son vermeyi vaat etmektedir.⁵¹

Pratikteki Tezahür

HDP parti yönetiminde eş başkanlık sistemini uygulayarak kadın-erkek temsiliinde eşitliği yakalama yolu seçmiş tek partidir. Bu doğrultuda daha önce de belirtildiği gibi parti örgütlenmesi bu esasa göre düzenlenmiştir. Genel başkandan ilçe başkanlarına kadar biri kadın diğeri erkek olmak üzere iki eş başkan görev yapmaktadır. Milletvekilleri arasında da benzer bir politika izlenmektedir. HDP 3. Kadın Konferansı'nda konuşan Eş Genel Başkan Pervin Buldan, konuşmasında

⁴⁹ HDP Parti Programı

⁵⁰ a.g.e.

⁵¹ HDP 2018 Seçim Bildirgesi, s. 88-92

“Yüzlerce kadının yaşamı söndürüldü; sevdiklerinin, yakınlarının yaşamı solduruldu! Fakat kime gam kime dert? Her zaman yaptıkları gibi hatta her zamankinden daha fazla yine kadınlara yöneldiler, kadın kazanımlarına saldırdılar. İstanbul Sözleşmesi’nden, nafaka hakkına, eş başkanlık sisteminden kadınların büyük mücadelesi ve emeği ile elde edilmiş eş başkanlık sistemimize ve kadın kurumlarımıza varıncaya kadar bütün kazanımlarımızı hedef aldılar. Kadın milletvekillerimizden, kadın belediye eş başkanlarımıza, birçok il, ilçe eş başkanımız ve çalışanımıza, TJA aktivistlerine saldırdılar, görevden aldılar, tutukladılar!”⁵² ifadelerine yer verdi.

Sonuç

Parti programı, 2018 seçim bildirgesi ve söylem ve faaliyetlerine bakıldığında HDP’nin kadın ve LGBTİ+ sorunlarına özel bir yer verdiği görülebilir. Bu konuda da HDP eşitlik vurgusu yapmakta, ayrımcılıkları kınamaktadır. Bunların yanında somut önerilerde de bulunmaktadır. Programda “LGBT” olarak ayrı başlıkta (kısa da olsa) değinilen konunun bildirmede “LGBT+” olarak, ancak, toplumsal cinsiyet ve kadın özgürlüğü başlığı altında işlen-

⁵² Evrensel Gazetesi, 18.01.2020, “Pervin Buldan, HDP’nin 3’üncü Kadın Konferansı’nda konuştu”, <https://www.evrensel.net/haber/395624/pervin-buldan-hdpnin-3uncu-kadin-konferansinda-konustu> (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

diğini görmekteyiz. Bu konuda fazla ayrıntıya girilmemesinin, muhafazakâr Kürtlerin oyunu kaybetmeme amaçlı olduğu savunulabilir.

Genel Değerlendirme

Bu incelemede HDP’nin parti programı, 2018 genel seçimleri için yayınladığı bildirge ve parti yetkililerinin söylem ve faaliyetleri üzerinden benimsediği temel ilkeler ile Türkiye’deki sistem sorunu, demokratikleşme, ekonomi, dış politika, Kürt Sorunu, dini azınlıkların sorunları ve toplumsal cinsiyet konularında savunduğu görüşleri ve önerdiği politikaları ele aldık. Bu bağlamda incelenen metinler arasında söylemsel bir tutarlılık olduğu söylenebilir. Bu anlamda, tek farklılığın parti programında ayrıntılı işlenen “demokratik özerklik” modelinin terk edilip seçim bildirgesinde “güçlendirilmiş yerel yönetim” modeline dönüştürülmüş olduğunu gördük. Ayrıca bildirge, bu modelin Türkiye’nin üniter yapısını bozmayacağı, aksine güçlendireceğini savunmaktadır. Ancak, bu iki model arasındaki fark isimden ibaret görünmektedir. İçerik ve uygulama önerileri bakımından pek farklı değiller.

HDP’nin ilke olarak barış, eşitlik, özgürlük ve adalet ilkelerini öne çıkardığını, bunları her alana yansıtmaya çalıştığını gördük. Yerellik ve yerinden yönetim ile katılımcı ve doğrudan demokrasi de partinin genel kaygıları arasında görünmektedir. Bu

bakımlardan HDP, Türkiye'deki sistem sorununu "merkeziyetçi, tek tipçi ve tek adamcı" olduğu gerekçesiyle reddetmekte ve sistemde köklü bir değişim talebinde bulunmaktadır. Ancak HDP, önceki parlamenter sistemin de benzer sorunları içerdiğini savunup yerel ve yerinden yönetimi esas alan ademi merkeziyetçi bir anayasa hazırlanması gerektiğini söylemektedir.

Demokratikleşme alanında ise HDP, yine bu merkeziyetçi sistemin yanında yolsuzlukları ve AKP-MHP koalisyonuna yakın olmayan tüm kesimlerin ekonomik ve siyasi alanda dışlanmasını sorunsallaştırmaktadır. Sosyal haklar başta olmak üzere tüm vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin eşitçe korunması ve genişletilmesi, seçim sisteminin değiştirilerek yüzde 10 barajının kaldırılması, sivil toplum karar alma süreçlerine katılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi HDP'ye göre Türkiye'nin demokrasi krizini aşmanın önkoşullarıdır.

HDP ekonomide sosyal devlet ve yeniden dağıtımcı bir model izlemektedir. Türkiye'nin ekonomik krizini sistem krizine bağlayan parti, yolsuzluk ve israfın sona erdirilmesiyle elde edilecek kaynakların dezavantajlı kesimlere sunulacak kamu hizmetlerinin maliyetini karşılayacağını savunmaktadır. Parti bu doğrultuda işsizlere ve güvencesiz yaşlılara ödenek verilmesi veya verilenlerin arttırılması, asgari ücretin ve emekli maaşlarının arttırılıp asgari ücretlilerden ver-

gi alınmaması, su, elektrik, doğalgaz, sağlık ve eğitim hizmetlerinin kamu eliyle ücretsiz sunulması piyasaya güdümlüden çıkarılması gibi somut önerilerde de bulunmaktadır.

Parti dış politikada barış ve diplomasiyi önceleyerek güvenlikçi, yayılmacı ve müdahaleci yaklaşımlara karşı çıkmaktadır. Hem Türkiye'nin hem de küresel güçlerin güçsüz ülkelere müdahalesini reddeden HDP, Kıbrıs ve Suriye sorunlarında ademi merkeziyetçilik ve Filistin'de ise halkların kendi kaderini tayin hakkının esas alınması gerektiğini savunmaktadır. Tüm yabancı güçlerin ise bu topraklardan çekilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Türkiye'nin AB üyelik sürecini ve AB kriterlerini destekleyen parti, Batı ülkelerinin göçmen politikalarını ise eleştirmektedir.

Etnik ve dini azınlıkların sorunlarının yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, anadilde eğitim ve farklı kültür ve inanç sahiplerinin eşit vatandaşlık ilkesi kapsamında kendi kimliklerini özgürce yaşaması sağlanmadan çözülemeyeceğini savunan parti, Diyanet'in ve zorunlu din derslerinin kaldırılmasını ve devletin tüm inançlara eşit mesafede durmasını talep etmektedir.

Son olarak HDP, kadın ve LGBTİ+ sorunlarına feminist ve sol liberal bir perspektiften yaklaşım bu kimlikleri ezilen kimlikler arasında görmekte ve kendisini onlardan yana konumlandırmaktadır. Ancak, HDP'nin aynı

zamanda dindar/muhafazakâr Kürtlerin de oylarına talip olması LGBTİ+ konularına ayrıntılı olarak değinmesi önünde bir engel olarak görünmektedir. Bu incelemede dikkat çekici bir diğer husus da HDP'nin Türkiye'nin neredeyse tüm sorunlarını birbiriyle ilişkilendirip benzer ilkelerden hareketle çözümler sunmasıdır. Örneğin, HDP'ye göre Kürt Sorunu, sistem so-

runu ve ekonomik sorunlar yerel yönetimlerin güçlendirilmesiyle çözülebilir. Ayrıca parti kimlik sorunlarına hep "ezen ve "ezilen" dikotomisinden yaklaşıp çözümler ezilenlerin güçlendirilmesi olarak görmektedir. Kürt Sorunu'nu da Alevi, Hristiyan, kadın ve LGBTİ+ sorunlarını da bu gözle okumaktadır.